

ناهمواری‌های ایران

(سرزمین‌های پست)

دشت کویر

● در کشور ما کوه‌های بلند و زمین‌های صاف و هموار وجود دارد. به زمین‌های هموار دشت می‌گویند.
خاک بعضی از دشت‌ها – مانند دشت کویر – شور است و برای کشاورزی مناسب نیست. بر عکس، خاک بعضی از دشت‌ها حاصل خیز است و کشاورزی در آن‌ها رونق دارد. در این دشت‌های حاصل خیز روستاهای زیاد و پر جمعیتی به وجود آمده‌اند.

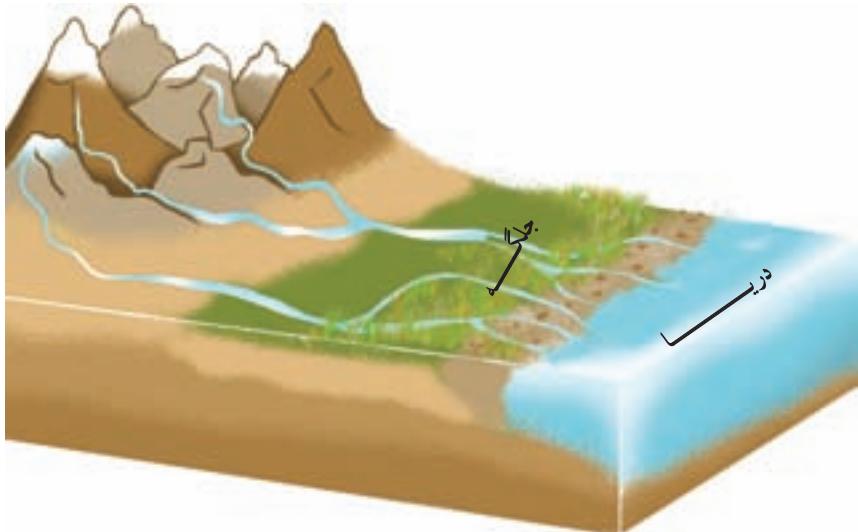

یک دشت حاصل خیز

به نقشه‌ی درس قبل توجه کنید و جای دو دشت وسیع ایران – یعنی دشت کویر و دشت لوت – را روی آن نشان دهید.

● در کوهستان‌ها برف فراوان می‌بارد. با گرم شدن هوا، به تدریج برف کوه‌ها آب می‌شود و از جاری شدن آب بر روی زمین، جویبار پدید می‌آید. جویارها از کوه‌ها سرازیر می‌شوند و از به هم پیوستن آن‌ها، رود تشکیل می‌شود.
رودها و جویارها پیوسته دامنه‌ی کوه‌ها را می‌شویند و سنگ‌های بزرگ و کوچک را می‌غلتانند. از برخورد سنگ‌ها به یک‌دیگر، شن و ماسه‌ی فراوان تولید می‌شود. به شن و ماسه و گل و لایی که رودها به همراه می‌برند، آبرفت می‌گویند.
وقتی رودها به طرف دریا می‌روند، آبرفت فراوانی را که با خود آورده‌اند، در نزدیکی دریا ته‌نشین می‌کند. این آبرفت‌ها روی هم انباشته می‌شوند و پس از سال‌های زیاد، جلگه را به وجود می‌آورند.

جلگه چگونه به وجود می‌آید؟

برخی از جلگه‌های ایران بسیار حاصل خیز و پهناورند؛ مانند جلگه‌ی خوزستان.

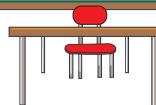
کار گروهی در کلاس

با راهنمایی معلم و به طور گروهی، با خمیر، مقوا، کاغذ، چوب یا وسایل دیگر، مدلی درست کنید و انواع نامهواری‌ها (رشته کوه، قله، جلگه، دشت و ...) را روی آن نشان دهید.

فعالیت در کلاس

- ۱- با استفاده از نقشه‌ی این درس، جلگه‌های مهم ایران را نام ببرید.
- ۲- جلگه‌های جنوبی ایران را با مداد سبز، رنگ آمیزی کنید.

پرسش

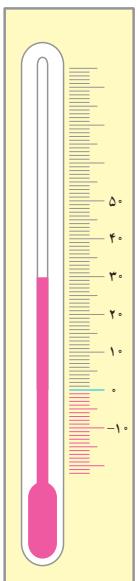
- ۱- آبرفت چیست؟
- ۲- جلگه چگونه به وجود می‌آید؟
- ۳- چرا در بعضی از دشت‌ها، روستاهای و شهرهای زیادی به وجود آمده‌اند؟
- ۴- جمله‌ی صحیح را با حرف (ص) و جمله‌ی غلط را با حرف (غ) مشخص کید.
 - از به هم پیوستن جویبارها، رود به وجود می‌آید. ()
 - خاک دشت کویر برای کشاورزی مناسب است. ()
 - به زمین‌های صاف و هموار، دشت می‌گویند. ()

آب و هوا چیست؟

امروز هوا چگونه است؟ گرم است یا سرد؟
آفتابی است یا ابری؟ باد می‌وزد یا نه؟
برف می‌بارد یا باران؟

دماسنجد

به دماسنجد نگاه کنید. دمای هوای چند درجه است؟

به کمک معلم، دماسنجدی به کلاس بیاورید و به دیوار نصب کنید. هم اکنون دمای هوای کلاس شما چند درجه است؟

● دما

دمای هوای همیشه یکسان نیست. در هنگام صبح و شب، هوای خنک‌تر و در هنگام ظهر، هوای گرم‌تر است. در فصل تابستان، هوای گرم و در فصل زمستان، هوای سرد است. اکنون به متوسط دمای هوای شهر یزد در ماه‌های مختلف سال توجه کنید.

شهر یزد، آب و هوای گرم و خشک

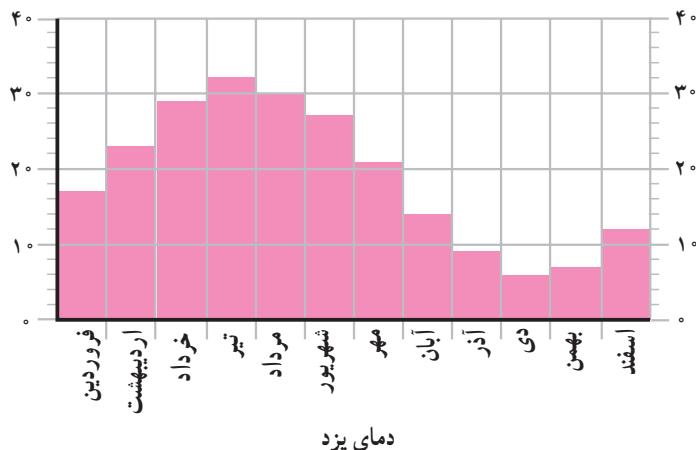
شهر یزد (دما)

ماههای سال	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند
درجه‌ی سانتی‌گراد	۱۷	۲۳	۲۹	۳۲	۳۰	۲۷	۲۱	۱۴	۹	۶	۷	۱۲

— گرم‌ترین و سردترین ماههای سال کدام‌اند؟

ما می‌توانیم براساس عده‌های این جدول، نموداری رسم کنیم. این نمودار تغییرات دما را در ماههای مختلف سال نشان می‌دهد.

درجہی سانتی‌گراد

● بارش

آیا به تازگی در محل زندگی شما باران یا برف باریده است؟ همان‌طور که می‌دانید، مقدار بارش در همه‌ی ماههای سال یکسان نیست.

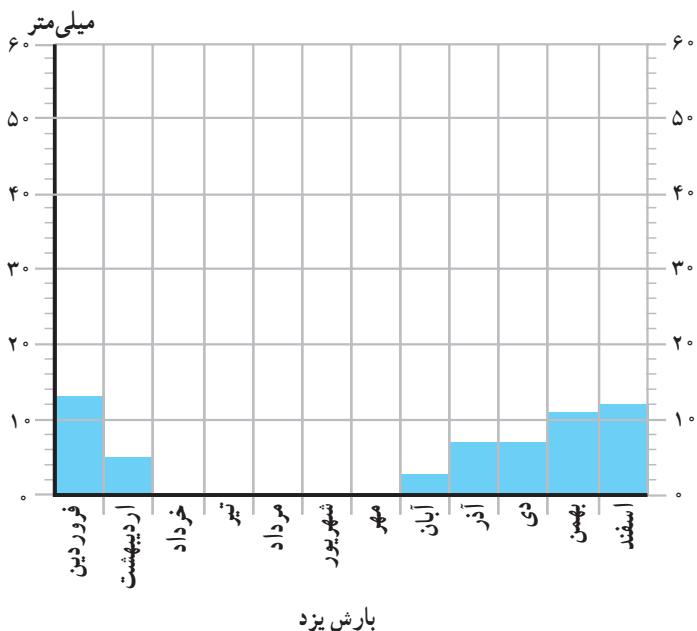
مقدار بارش را چگونه اندازه‌می‌گیریم؟

اکنون به مقدار متوسط بارش شهر یزد در ماههای مختلف سال توجه کنید.

شهر یزد (بارش)

ماههای سال	میلی متر	فروردين	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند
۱۳	۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳	۷	۷	۱۱	۱۲	۱۲

— مقدار بارش در کدام ماه بیشتر است؟

— در کدام ماهها باران نمی‌بارد؟ (ماههای خشک)

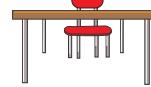
● همان‌طور که می‌بینید، در شهر یزد در بیشتر ماههای سال، هوا گرم است و باران،

کم می‌بارد.

به همین علت، می‌توان گفت که آب و هوای شهر یزد گرم و خشک است.

فعالیت در کلاس \

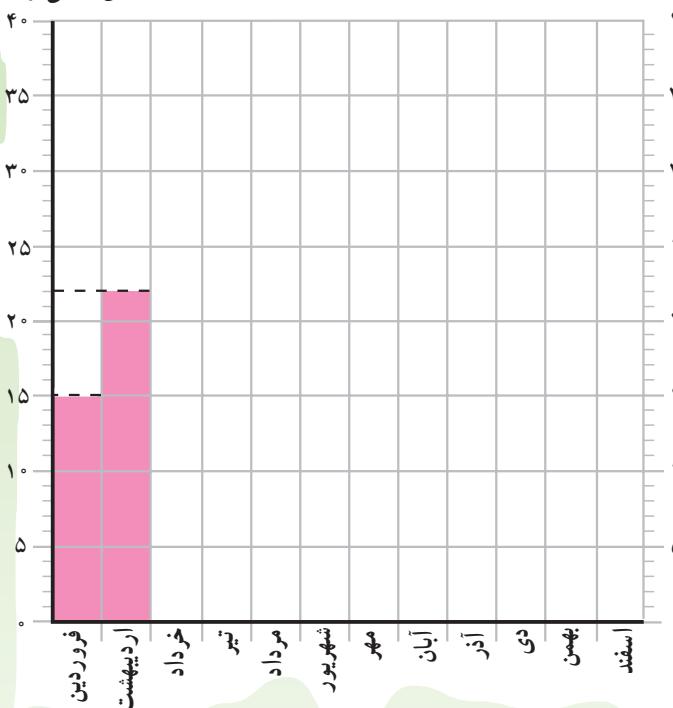

۱- وضع هوا و تغییرات آن را مدت یک هفته در نظر بگیرید و در جدول زیر یادداشت کنید.

مثال	معه	جمعه	پنج شنبه	چهارشنبه	سه شنبه	دو شنبه	یکشنبه	شنبه	روزهای هفت	وضع هوا
تمام روز ابری										ابری
-										آفتابی
-										نیمه ابری
.										بارندگی
۱۰ درجه ملایم										دما
										باد

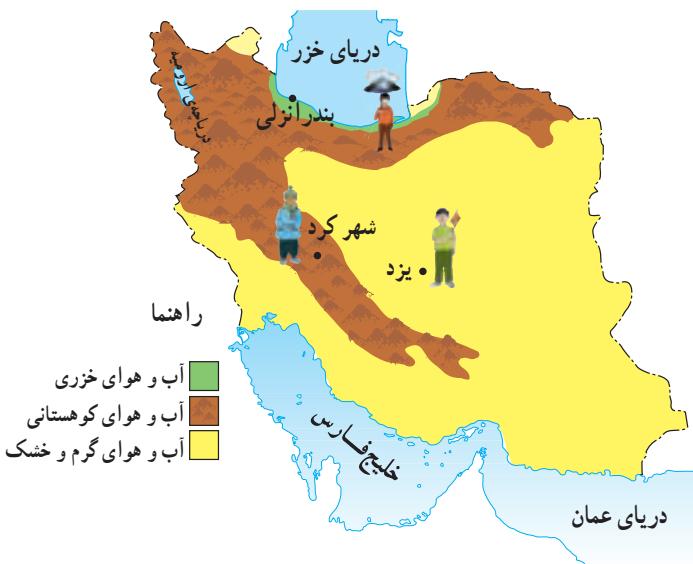
۲- در جدول زیر، میزان متوسط دما در شهر اصفهان در ماههای مختلف سال

نوشته شده است. نمودار مقابل آن را کامل و رنگ آمیزی کنید.
درجی سانتی گراد

نواحی آب و هوایی ایران کدام‌اند؟

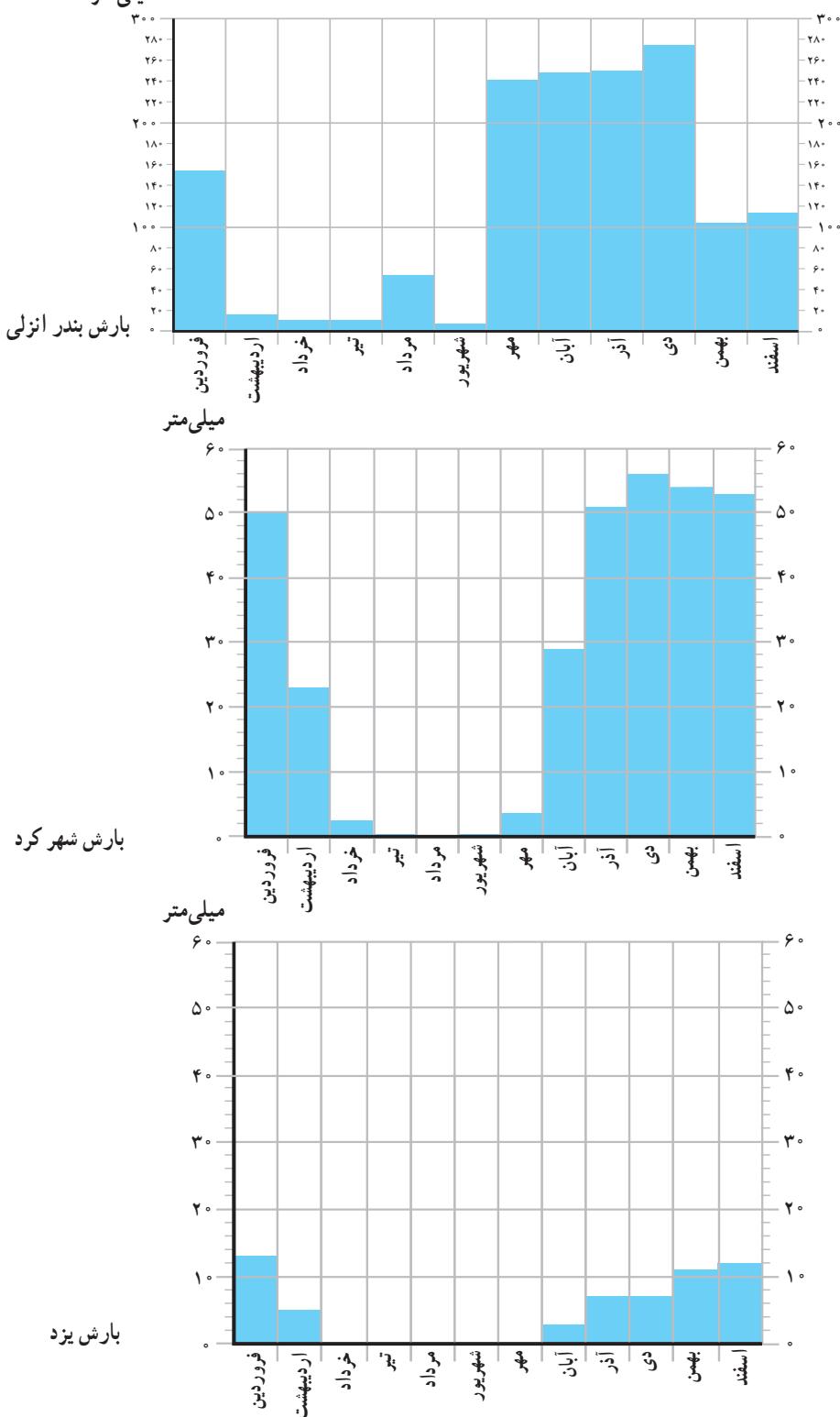
کشور ما ایران، کشور پهناوری است. برخی جاهای آن، کوهستانی و برخی جاهای پست و کم ارتفاع است. بخشی از سرزمین‌های ایران در کنار دریا واقع شده‌اند و بخش‌های وسیعی از دریا فاصله دارند؛ بنابراین، نوع آب و هوای در همه جای ایران یکسان نیست.

برای مثال، هم اکنون در کناره‌های دریای خزر، باران فراوان می‌بارد و هوای خنک شده است؛ در حالی که در نواحی جنوبی ایران دوره‌ی گرم‌ها هنوز ادامه دارد. در همین زمان، در برخی نواحی کوهستانی ایران هوای سرد است و حتی برف می‌بارد. به نقشه توجه کنید. در این نقشه، سه شهر ایران را که در جاهای مختلف قرار دارند،

می‌بینید.

مقدار متوسط دما و بارش را در این سه شهر مقایسه می کنیم .

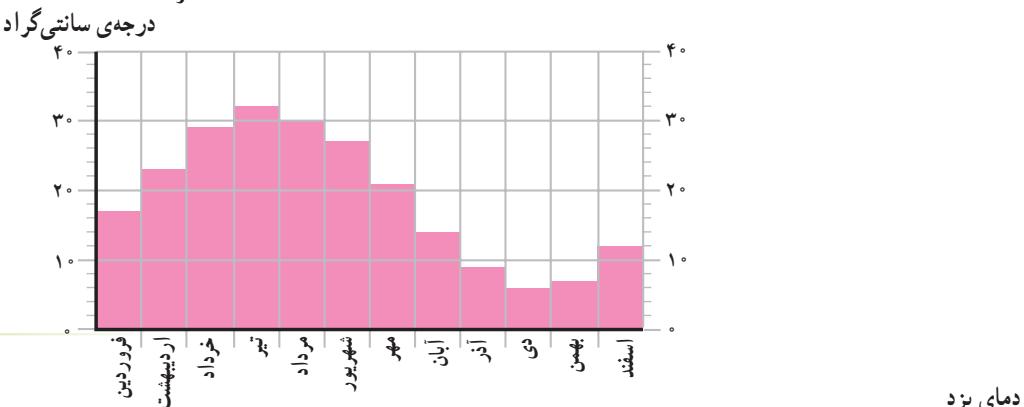
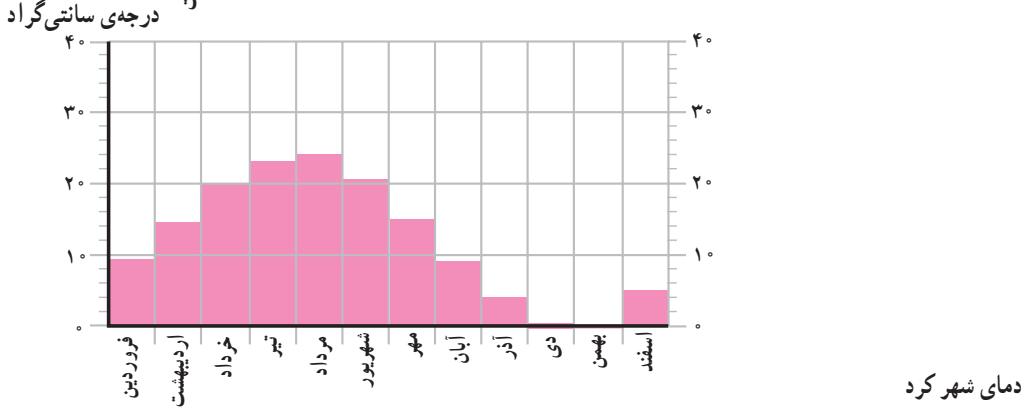
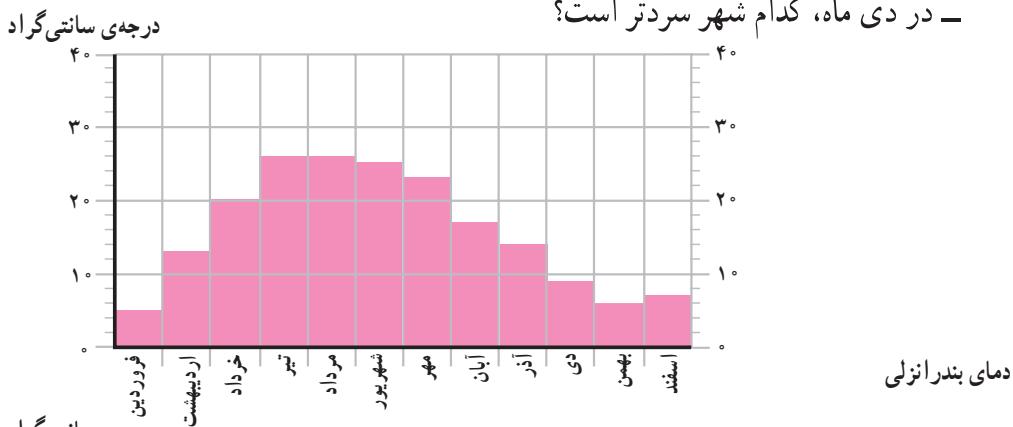
● بارش

- در کدام شهر در همه‌ی ماه‌های سال باران می‌بارد؟
- کدام شهر کمترین مقدار بارندگی را دارد؟ (تعداد ماه‌های خشک آن بیشتر است).

● دما

- در تیرماه، کدام شهر گرم‌تر است؟

- در دی ماه، کدام شهر سرد‌تر است؟

دمای یزد

همان طور که می بینید، آب و هوای این سه شهر متفاوت است. این شهرها در نواحی آب و هوایی مختلف قرار دارند. به طور کلی، در ایران سه ناحیه‌ی آب و هوایی وجود دارد.

ناحیه‌ی خزری

به نقشه‌ی صفحه‌ی ۳۷ نگاه کنید؛ رنگ سبز، کناره‌های پست دریایی خزر را نشان می‌دهد. وسعت ناحیه‌ی خزری بسیار کم است. در این ناحیه، باران فراوان می‌بارد و گرما و سرمای شدید وجود ندارد. به همین علت، در این ناحیه جنگلهای انبوه و چمنزارهای سبز و زیبا پدید آمده‌اند.

جنگلهای انبوه و چمنزارهای سبز — رامسر

خاک حاصل‌خیز و آبرفتی و آب فراوان باعث رونق کشاورزی در این ناحیه شده است.

برداشت محصول چای — گیلان

ناحیه‌ی کوهستانی

به نقشه‌ی صفحه‌ی ۳۷ نگاه کنید؛ رنگ قهوه‌ای، ناحیه‌ی آب و هوایی کوهستانی را نشان می‌دهد. در این ناحیه، در بیشتر ماه‌های سال، هوا سرد است و برف زیادی بر کوه‌ها می‌نشیند. در فصل تابستان، در دامنه‌ی کوه‌ها مراتع سرسبزی به وجود می‌آید که چراگاه گوسفندان است.

مراتع کوهستانی

در ناحیه‌ی کوهستانی، بعضی از مردم به شیوه‌ی کوچ‌نشینی زندگی می‌کنند. کار اصلی این کوچ‌نشینان یا عشاپر، دام پروری است. وقتی هوا رو به گرمی می‌گذارد، آن‌ها، دام‌های خود را به تدریج به جاهای بلندتر و سردوتر یا «بیلاق» می‌برند. در فصل پاییز و زمستان که هوا سرد می‌شود، آن‌ها با گله‌های خود به جاهای پست‌تر و گرم‌تر یا «قلاقل» کوچ می‌کنند.

کوچ عشاپر

ناحیه‌ی گرم و خشک

به نقشه‌ی صفحه‌ی ۳۷ نگاه کنید؛ رنگ زرد، ناحیه‌ی آب و هوایی گرم و خشک را نشان می‌دهد.

بیشتر نواحی داخلی و جنوبی ایران، آب و هوای گرم و خشک دارند. در ناحیه‌ی گرم و خشک، در بیشتر ماه‌های سال، هوا گرم است و باران کم می‌بارد. گرمی و خشکی هوا مانع رشد گیاهان است و بیشتر، بوته‌های خاردار در این ناحیه دیده می‌شود.

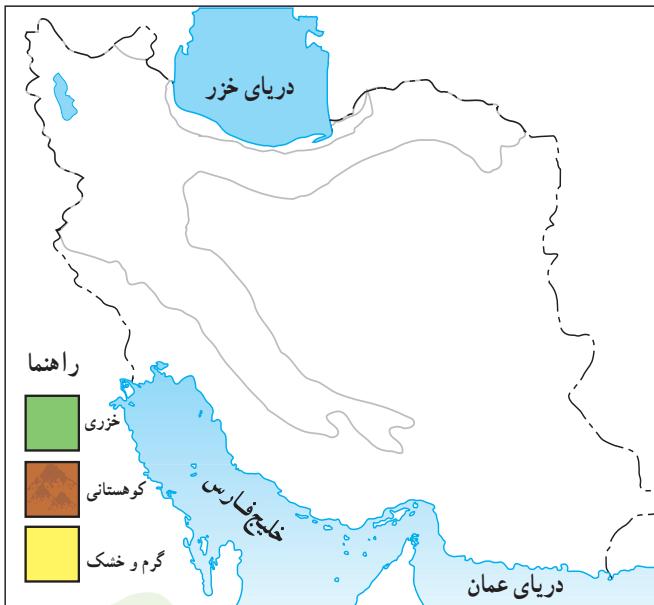

دشت کویر، آب و هوای گرم و خشک

فعالیت در کلاس

دارد؟

پرسش

- ۱- با توجه به نقشه‌ی این درس، بگویید: کدام ناحیه‌ی آب و هوایی ایران وسیع‌تر است؟ کدام ناحیه کم وسعت‌تر است؟
- ۲- چرا در کناره‌های دریای خزر، جنگل‌های انبوه روییده‌اند؟
- ۳- چرا در فصل تابستان، در دامنه‌ی کوه‌ها مراتع سرسبز به وجود می‌آیند؟

دریاها و دریاچه‌های ایران

دریاها

آیا تاکنون به کنار دریا سفر کرده‌اید؟

در باره‌ی چیزهایی که در کنار دریا دیده‌اید، برای هم‌کلاسی‌هایتان توضیح دهید.
به نقشه‌ی ایران توجه کنید. نام دریابی که در شمال ایران قرار دارد، چیست؟

در جنوب ایران کدام دریاها قرار دارند؟

دریاها گودال‌های بسیار بزرگی در روی زمین هستند که از آب پر شده‌اند و به

دریاهای دیگر راه دارند.

راهنما
مرز

کشورهای اطراف دریای خزر

• شهر بندری

صید ماهی خاویار

صید ماهی در دریای خزر

● دریای خزر

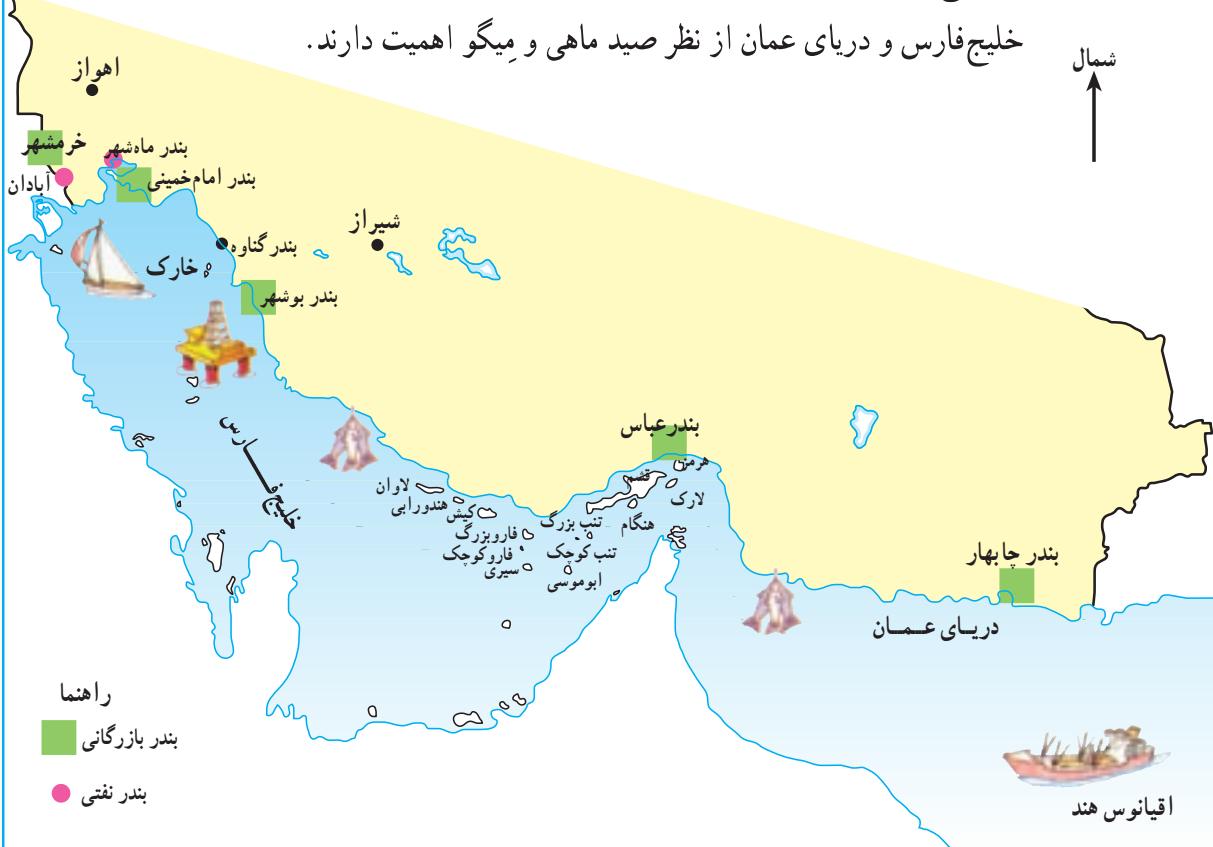
دریای خزر یک دریاچه است ولی به علت وسعت زیادآن، دریا نامیده می‌شود. دریای خزر از نظر صید ماهی و به خصوص ماهی خاویار، اهمیت فراوان دارد.

از بعضی قسمت‌های نزدیک به ساحل این دریا، نفت استخراج می‌شود.

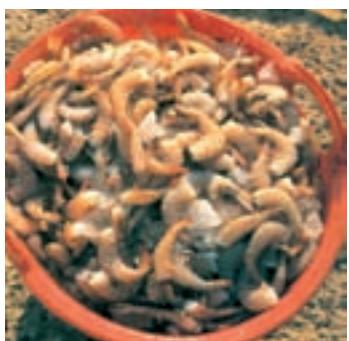
● خلیج فارس و دریای عمان

خلیج فارس و دریای عمان از نظر صید ماهی و میگو اهمیت دارند.

شمال
↑

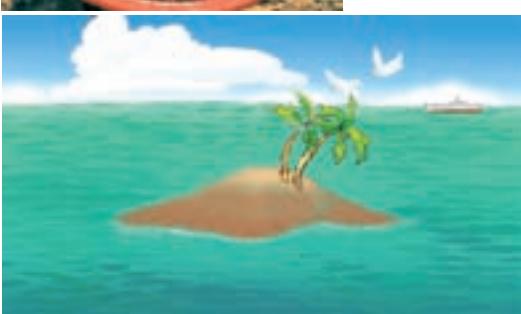

نقشه‌ی خلیج فارس و دریای عمان

میگو

به نقشه توجه کنید؛ در میان آب‌های خلیج فارس، خشکی‌هایی را می‌بینید که سر از آب بیرون آورده‌اند. به این خشکی‌ها جزیره می‌گویند. آیا می‌توانید سه جزیره را در خلیج فارس نام ببرید؟

جزیره

جزیره‌ی کیش

در خلیج فارس، نفت و گاز نیز استخراج می‌شود. هر روز، تعداد زیادی کشتی‌های نفتکش از آب‌های خلیج فارس و دریای عمان می‌گذرند. این کشتی‌ها، نفت ایران و کشورهای اطراف دریاها را برای فروش به کشورهای دیگر جهان حمل می‌کنند.

دریا و ساحل

استخراج نفت در خلیج فارس

عده‌ای از مردم کشور ما در شهرهایی واقع در کنار دریاها زندگی می‌کنند. به این شهرها بندر می‌گویند. بندرها محل رفت و آمد کشتی‌های بزرگ و کوچک‌اند. کشتی‌هایی که در این بندرها در کنار اسکله پهلو می‌گیرند، کالاهایی را از کشورهای دیگر به ایران می‌آورند یا کالاهایی را از کشور ما به جاهای دیگر حمل می‌کنند.

در شهرهای بندری، عده‌ای از مردم به کار بارگیری و باراندازی کشتی‌ها یا محافظت از کالاهایی که در انبارها نگهداری می‌شود، مشغول‌اند.

تخلیه بار در اسکله‌ی بندر خرمشهر

دریاچه‌ها

به نقشه‌ی صفحه‌ی ۴۴ توجه کنید؛ همان‌طور که می‌بینید، در کشور ما علاوه بر دریاهای بزرگ، دریاچه‌هایی هم وجود دارد. دریاچه‌ی ارومیه بزرگ‌ترین دریاچه‌ی داخلی کشور ماست. این دریاچه که در شمال غربی ایران قرار دارد، شورترین دریاچه‌ی ایران است. آیا می‌توانید از روی نقشه دو دریاچه‌ی داخلی دیگر کشور را نام ببرید؟

فعالیت در کلاس

- ۱- چه عواملی موجب آلودگی دریاهای می‌شود؟
آلودگی دریاهای چه زیان‌هایی دارد؟
فهرستی تهیه کنید.

- ۲- با پرس و جو از بزرگ‌ترها، نام چند نوع ماهی خلیج فارس و دریای عمان (ماهی جنوب) را بنویسید و سپس در کلاس بگویید.

پرسش

- ۱- دریای خزر از چه نظر اهمیّت دارد؟
۲- جدول زیر را کامل کنید.

خلیج فارس و دریای عمان

نام دو جزیره	نام دو بندر بازرگانی	نام دو بندر نفتی
۱- قشم	۱- ایوان
۲- شغل آنها را نام ببرید.	۲- چابهار

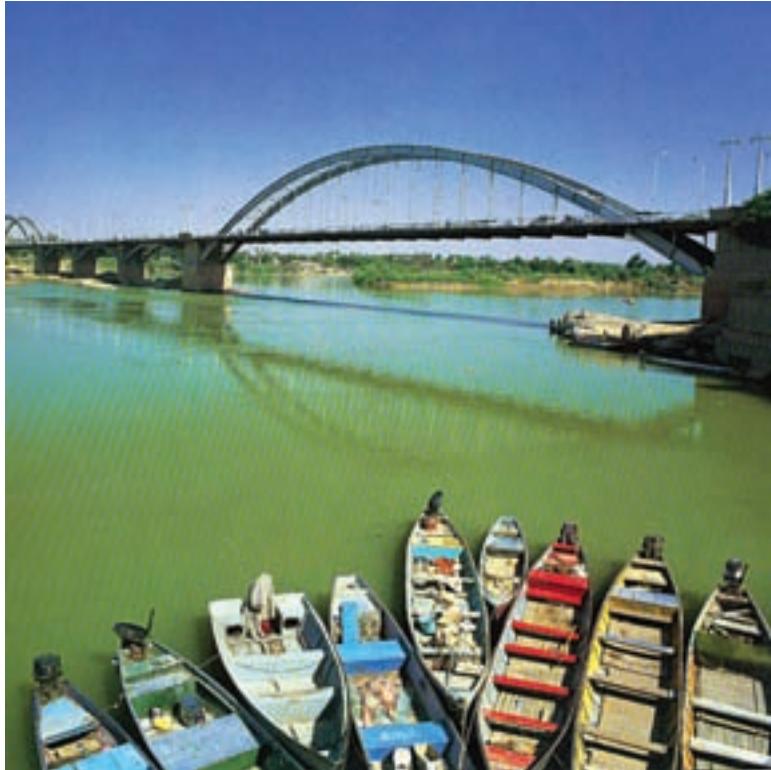
- ۳- بندرها برای کشور چه اهمیّتی دارند؟
۴- مردمی که در کنار دریاها زندگی می‌کنند، به چه کارهایی مشغول‌اند؟ چهار

چرا رودها برای ما اهمیّت دارند؟

با توجه به آن‌چه در درس ششم خوانده‌اید، آیا می‌توانید توضیح دهید که رودها چگونه به وجود می‌آیند؟

اکنون بگویید: چرا کوهستان‌ها در کشور ما اهمیّت زیادی دارند؟

رود کارون

به نقشه توجه کنید؛ بیشتر رودهای ایران از کوههای بلند البرز و زاگرس سرچشم می‌گیرند.

— کدام رود به خلیج فارس می‌ریزد؟ زرینه‌رود و سیمینه رود به کدام دریاچه می‌ریزند؟

— سه رود را نام ببرید که به دریای خزر می‌ریزند.

— رود کارون از کدام شهر بزرگ عبور می‌کند؟

— آب مصرفی شهر تهران از کدام رودها تأمین می‌شود؟

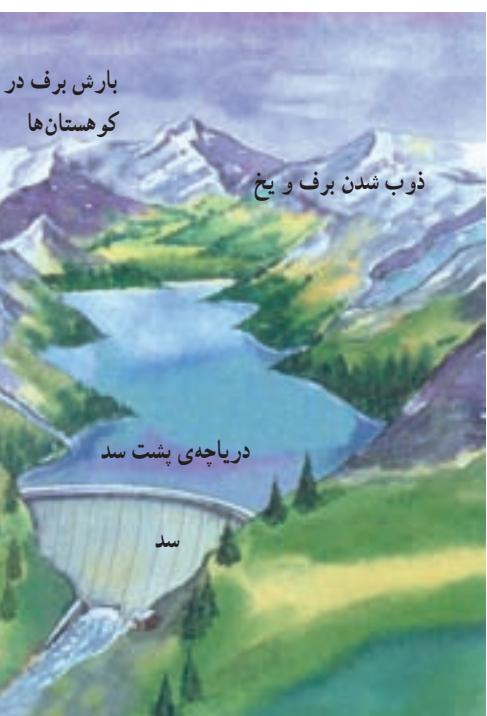
● برخی از رودهای ایران مانند کارون و سفیدرود پرآب‌اند و در همه روزهای سال جریان دارند. این رودها اغلب، در نواحی کوهستانی قرار دارند. بیشتر رودهای ناحیه‌ی گرم و خشک موقتی هستند؛ یعنی، در فصل تابستان کم آب یا خشک می‌شوند. چرا؟

● مسیر بعضی از رودها طولانی است. به نقشه‌ی صفحه‌ی ۵۲ نگاه کنید. کارون طولانی‌ترین رود ایران است. بعضی از رودها – مانند رود چالوس – مسیر کوتاهی را طی می‌کنند.

سد سفید رود بر روی رود سفید رود

رودها در زندگی ما چه اهمیّتی دارند؟

● بیشتر نواحی ایران در ناحیه‌ی آب و هوایی گرم و خشک قرار دارند؛ بنابراین، در کشور ما باران و برف کم می‌بارد و در نتیجه، رودها کم آب‌اند.

● روستاییان از آب رودها برای آبیاری مزارع کشاورزی استفاده می‌کنند. البته آب همه‌ی رودها برای کشاورزی مناسب نیست؛ زیرا بعضی از رودها از زمین‌های شور عبور می‌کنند.

سدها برای تأمین آب کشاورزی در روستاهای تأمین آب آشامیدنی شهرها و تولید برق ساخته می‌شوند.

- شهرنشینان نیز برای ادامه‌ی زندگی خود به آب رودها نیاز دارند. آیا می‌توانید بگویید در زندگی شهری از آب رودها چه استفاده‌هایی می‌شود؟
- برای ذخیره کردن آب، روی رودها سد می‌بندند.
- از انرژی ذخیره شده‌ی آب به کمک چرخ‌های آبی (توربین)، انرژی برق تولید می‌کنند.

سد امیرکبیر بر روی رود کرج

۱- چرا نباید زباله‌ها را در رودها بریزیم؟

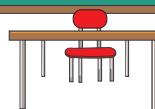
۲- با توجه به آن‌چه که در این درس خواندید، بگویید چرا باید در مصرف برق صرفه‌جویی کنیم؟ دلیل بیاورید. شما چگونه در مصرف برق صرفه‌جویی می‌کنید؟

تحقیق کنید.

آیا در نزدیکی روستا یا شهر محل زندگی شما رودی وجود دارد؟ نام آن چیست؟ از این رود چه استفاده هایی می شود؟ از بزرگ ترها بپرسید و نتیجه را در کلاس بگویید.

فعالیّت در کلاس \

پرسش

- ۱- چرا ناحیه‌ی کوهستانی برای کشور ما اهمیّت زیادی دارد؟
- ۲- چرا آب همه‌ی رودها برای کشاورزی قابل استفاده نیست؟
- ۳- با استفاده از نقشه‌ی این درس، جاهای خالی را پرکنید.
 - رود از شهر اهواز می‌گذرد.
 - رود از شهر اصفهان عبور می‌کند.

